

VIZI E. SZILVESZTER ELNÖKI BESZÁMOLÓJA AZ MTA TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSÉN

2005. május. 3.

Eötvös Loránd 1902-ben, az Akadémia elnökéként mondta Bolyai János születésének centenáriumán: „...csak az az igazi tudomány, amely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és – amint kell – jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt határainkon túl is meglássák és megadhassák neki az illő tiszteletet.”

TISZTELT KÖZGYŰLÉS!

Megtiszteltetés, hogy ebben a ciklusban akadémikus és köztestületi tudós társaim bizalmából, oly sok kiváló előd után, nagy múltú nemzeti akadémiánk 18. elnöke lehettem a fentebb idézett gondolatra alapozott program jegyében. Az elnöki ciklus befejeztével szeretnék röviden számot adni arról, hogy hogyan is éltem, éltünk az Akadémia tagjainak bizalmával ebben a gazdaságilag és politikailag bizonytalan közegben, és igyekszem összefoglalni, milyen további feladatokat tartok megoldandónak az elkövetkező években. Ha egy mondatban kellene összefoglalnom, hogy mi a XXI. század elején a magyar tudóstársadalom feladata, akkor azt mondanám: a „Tudósok a magyar gazdaságért” dolgoznak.

1. Beszámoló

az elnöki program teljesüléséről:

Az Akadémia életéről, működéséről az évente megtartott beszámolómban számot adtunk, ezt megtettük a mostani Közgyűlésen is. Ezért a következőkben mindezen beszámolókra visszautalva tekintem át a három

évvel ezelőtt meghirdetett elnöki program megvalósulását.

a.) Sikertült biztosítani a köztestületi munka folytonosságát, példamutató kezdeményezésekkel erősítettük a minőség érvényesülését, és korrekt megoldást választottunk a kiválóság finanszírozhatósági szempontjaira is.

Az elmúlt három évben, 2002 májusától az Akadémia élte rendes életét: 40 új levelező, 36 rendes tagot, valamint 32 külső és 32 tiszteleti tagot választottunk 2003-ban. Jelenleg az Akadémiánknak 349 hazai, 164 külső, 218 tiszteleti tagja van. 352 tudós szerezte meg az akadémiai doktori fokozatot, így az akadémiai doktorok száma 2001-ben 2236, 2004 végén már 2494 volt. Köztestületi tagjaink száma három év alatt 10 175-ről 11 054-re emelkedett.

A tudományos nyilvánosságot s egyben a minőségelv érvényesülését erősítette kezdeményezésünk, amelynek értelmében levelező tagjelöltek esetén kötelező volt az interneten megjeleníteni a teljesítményüket jellemző információkat. (Impaktok, idézettség, közéleti, oktatói tevékenység stb.). Az akadémikusi tiszteletdíjak értékének megőrzését is segítő döntésünk volt, hogy önkéntesen maximáltuk az akadémikus tagok számát, 365-ben.

Az elmúlt három évben az akadémikusi tiszteletdíjak a következőképpen változtak: levelező tagok esetében 2002-ben 280 ezer, 2005-ben pedig 353 900 Ft volt. Ez rendes tagok esetében 2002-ben 360 ezer, 2005-ben

pedig 455 ezer Ft volt. A tudományok doktornak tiszteletdíja is fokozatosan emelkedett: 2002-ben 80 ezer, 2005-ben pedig 101 100 Ft/hó a tiszteleti díj. Jövőben a létszám emelkedése finanszírozási zavarokat okozhat, mivel a PM nem szereti a felül nyitott rendszereket.

Az Akadémia és a magyar tudóstársadalom kapcsolatának erősítésére az elnökség 2002-ben határozatot hozott arról, hogy évente egy alkalommal vidéken, a területi bizottsági központokban tartja ülését (Pécs, Veszprém, Debrecen és Szeged a következő). Ezek az ülések kitűnő alkalmat szolgáltatnak arra, hogy az adott régió tudományosságát az elnökség megismerhesse, konzultációkat folytathasson a régiók vezetőivel.

Törekedtem arra, hogy Akadémiánk Budapest-centrikusságát a lehetőségekhez képest oldjam. Előterjesztésemre az elnökség állást foglalt arról, hogy azokban a városokban, ahol akadémikusok élnek illetve dolgoznak, valamint egyetemi városokban, és mindenhol, ahol az Akadémia kezdeményezése visszhangra talál, a meglévő öt területi bizottságunkhoz kapcsolódóan tagozatok létesüljenek. Így került sor a Pécsi Akadémiai Bizottság Kaposvári Tagozatának, illetve a Veszprémi Akadémiai Bizottság Soproni Tagozatának alapítására. Mindkét esetben a befogadó város vállalta, hogy megfelelő helyet biztosít az intézmények elhelyezésére. A soproni tagozat létesítése kapcsán az utóbbi időben további igényként jelentkezett, hogy az Európai Unió velünk együttműködve, információs pontként is működtetve hozzájárulhat az épület üzemeltetési költségeihez. Az osztrák Akadémia –elnökével, Mang professzorral való tárgyalás eredményeként – támogatja, hogy a soproni székház egy regionális szellemi központ legyen, amelynek hatóköre Nyugat-Magyarország és Burgenland lenne – esetleg szlovák részvétellel. Lehetőségünk nyílt arra is, hogy a Pécsi Akadémiai Bizottság székháza mellett megüritült ingatlant megvásároljuk. Az ingatlan

megvásárlásával lehetővé tettük, hogy a PAB valóban konferenciaközpontként tudja szervezni a régió tudományos életét.

A határon túli magyar tudományosságért viselt felelősségünk jegyében a külső tagok intézményrendszere az elmúlt három évben kiteljesedett. Minden évben a közgyűléshez kapcsolódóan sor kerül a Külső Tagok Fórumára. 2003-ban *Az EU és Magyarország: magyar tudománypolitika az Unióban* címmel hívta az MTA elnöke Budapestre az MTA külső tagjait. 2004-ben a „Magyar felsőoktatás a környező országokban” témájú kibővített tanácskozássra hívtam nemcsak a külső tagokat, hanem a környező országokban magyarul is oktató felsőoktatási intézmények vezetőit a közgyűlés idején az Akadémiára, ahogy idén, 2005-ben is, a Nyugati Magyar Tudományos Tanács és a Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottságok közös szervezésében.

Hosszas tárgyalások eredményeként sikerült elérni a 2003. évi MÁERT értekezleten, hogy a kárpát-medencei külső tagok tiszteletdíjban részesülhessenek. Ennek értékét elsősorban annak fényében kell látni, hogy a kormányok által a határon túli magyarság számára biztosított bizonytalan támogatás mellett az Akadémia saját költségvetése terhére vállalta a tiszteletdíjak kifizetését. Vállaltuk annak ellenére is, hogy kötelező érvényű ígéretet a költségvetés ez irányú támogatására nem kaphattunk.

Magyarországnak az EU tagjává válásával egyidejűleg azon határon túli külső tagok magyarországi beutazása vált korlátozottá, amely országok nem tagjai az Uniónak. Ezért sürgős intézkedésekre volt szükség ahhoz, hogy külső tagjaink korlátozás nélkül utazhassanak hozzánk. Örömmel jelentem a közgyűlésnek, hogy kezdeményezésünk sikerrel járt: külső tagjaink könnyített módon, hosszabb ideig vehetnek részt hazánk tudományos életében.

Különösen vonatkozik ez a romániai magyar köztestületi tagok Magyarországon való

kutatásához szükséges vízumra, amelyet bérmentesen és sürgősségi eljárással kaphatnak, feloldja a határátlépéshez szükséges anyagi fedezet kényszerét, és korlátlan tartózkodási lehetőséget biztosít Magyarországon.

b.) Új kezdeményezésekkel, újszerű kapcsolatfelvételekkel valósult meg a Magyar Tudományos Akadémia nemzetközi nyitása, amit olyan nemzetközi hírű rendezvény fémjelzett, mint a World Science Forum Budapest.

Az elmúlt három évben megkezdtük az Akadémia nemzetközi kapcsolatainak át gondolását és újrászervezését. Az Európai Unió tagjaként külkapcsolataink súlypontján is változtatnunk kell. Tradicionális partnereinkkel, az európai országok akadémiaival kialakult kitérő együttműködésünket továbbra is nagyon fontosnak tartjuk. Ezen belül is változatlanul kiemelt figyelmet fordítunk az ún. V4-ekkel történő együttműködésre. Az osztrák és a bajor akadémiaival ma már közös nagy európai projektek kialakításán gondolkodunk, sőt dolgozunk.

A nemzetközi kapcsolatainkban megerősítettük a nagy keleti, távol-keleti országok akadémiaival létező, de az utóbbi években szunnyadó együttműködésünket. Ennek keretében látogatást tettem az Orosz Tudományos Akadémián, ahol megállapodtunk Jurij Oszipov elnök úrral abban, hogy a különböző tudományterületeken valódi tudományos együttműködések kialakítására törekszünk, mellőzve a csupán protokolláris eseményeket. Úgy gondolom, moszkvai látogatásunknak is köszönhető, hogy Mihail Kaszjanov, orosz miniszterelnök négy minisztere társaságában látogatást tett Akadémiánkon. A látogatás alkalmával folytatott tárgyalásaink jelentős mértékben elősegítették a Paksi Atomerőmű nukleáris problémájának megoldását.

A kínai és az indiai akadémiai kapcsolatokról szóló munkatervek megújítása új lendületet adott tudományos együttműkö-

désünknek. A Kínai Tudományos Akadémia elnökével, Lu Yongxiang úrral folytatott megbeszélés alapján egyértelműen megmutatkozott a magyar tudomány iránti őszinte érdeklődés. (Csak zárójelben említtem meg, hogy Lu urat Akadémiánk az elmúlt évben tiszteleti tagjává választotta). Az Indiai Nemzeti Tudományos Akadémia korábbi elnöke, Goverdhan Mehta úr felkérésemre igen tevékeny részt vállalt a 2003. évi World Science Forum szervezésében. Jelentős eredményként könyvelhető el, hogy Jürgen Mittelstraß, az Academia Europaeae elnöke részt vett 2004. évi közgyűlésünkön, és a 2006. évi Academia Europaeae közgyűlést meghívásomra itt, Budapesten fogja tartani (Kosáry Domokos már volt az elnöke).

A Lengyel és a Román Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia kiterjedt kapcsolatrendszere is hozzájárult ahhoz, hogy Aleksander Kwasniewski lengyel és Ion Iliescu román köztársasági elnökök magyarországi látogatásuk során nemcsak látogatást tettek, hanem beszédet is mondtak az Akadémián. A Román Tudományos Akadémiával és Eugen Simion elnökkel intenzívvé váló együttműködésünk jele az is, hogy a Román Akadémia, első ízben választott a tagjai közé két romániai magyar tudóst.

Mindezeket túl úgy gondolom, Akadémiánk jelentőségét hangsúlyozza az is, hogy Akihito japán császár magyarországi látogatása során mint tudós szeretett volna látogatást tenni Akadémiánkon, és találkozni a magyar tudomány képviselőivel. A japán császár és a kíséretében megjelent császárné látogatása fontos esemény volt számunkra.

Nagy örömünkre szolgált, hogy a spanyol trónörökös és felesége első külföldi hivatalos látogatásuk során felkeresték az Akadémiát.

Kiemelten kell szólnom a 2003-ban, teljességgel saját kezdeményezésre szervezett *World Science Forum-Budapest* rendezvényről, amely az 1999-es Tudomány Világkonferenciája után újra Magyarországra, a Magyar

Tudományos Akadémiára irányította a tudományos világ figyelmét. A hagyományteremtés szándékával elindított tanácskozás nagy nemzetközi sikert hozott: nyolcvan ország négyszáz képviselője vett részt a találkón, amelynek fővédnöke Mádl Ferenc és Romano Prodi voltak. Előadást tartottak uniós és egyesült államok-beli tudományos vezetők, az UNESCO és az ICSU vezetői, megalakult a fiatal tudósok világszervezete, valamint az izraeli-palesztin tudósok egyesülete.

A rendezvénnel a Magyar Tudományos Akadémia innovatív szerepet vállalt a nemzetközi tudományos életben és tudománypolitikában. A témaválasztással (Knowledge and Society) kifejeztük elkötelezettségünket a tudomány társadalom iránti felelősségvállalása iránt, s ez igen kedvező visszhangot kapott a jelen lévő politikusok, köztük Vaira Vike-Freiberga elnökszöveg és a tudományos, gazdasági vezetők között egyaránt. Azért is tartom a WSF létrejöttét elnöki működésem hangsúlyos eseményének – és sikeres megrendezéséért külön is köszönetet mondok közreműködő akadémikus társaimnak, mindenekelőtt Kroó Norbert főtitkárnak, Hámori József alelnöknek és Láng István akadémikusnak, valamint Gulyás Balázs külső tagunknak –, mert programom két hangsúlyos eleme együtt kapott formát általa. Egyfelől az Akadémia nemzetközi súlyának növelése, másfelől a tudomány és társadalom kapcsolatrendszerének középpontba állítása. E tudománypolitikai gondolat időszerűségét és a WSF életrevalóságát mutatja, hogy hagyományteremtő kezdeményezésről van szó: a résztvevők és társrendezők (UNESCO, ICSU, EU) valamint amerikai tudományos szervezetek egyöntetű támogatásával (komoly nemzetközi versenytársakkal szemben) idén ősszel megrendezzük a WSF második találkozóját.

A találkónak komoly hazai, ha úgy tetszik, belpolitikai üzenete is volt: másfél évtized magyar demokráciájában első ízben for-

dult elő, hogy valamennyi demokratikusan választott, még köztünk lévő magyar miniszterelnök egy rendezvényen szerepeljen! Ne feledjük el hangsúlyozni emellett a fórum tudománypolitikai jelentőségét: ez is kifejezte, hogy a magyar tudomány eredményei értéket jelentenek a világ számára.

Szeretném fentiekkel is érzékeltetni: a Magyar Tudományos Akadémia mint pártoktól és politikától független intézmény, nagymértékben tudja szolgálni a Magyar Köztársaság nemzetközi elfogadottságának növelését.

c.) Az Akadémia költségvetési pozícióit összességében sikerült javítani, a nehezebb időkben pedig megőrizni.

Az Akadémia költségvetésének főösszege 2002-ben 28 339,4 millió Ft volt, a 2005-ös költségvetésünk keretszáma 37 451,7 millió Ft. Ezen belül az OTKA programok költségvetési támogatására 2002-ben 6,8 milliárd forintot hagyott jóvá az Országgyűlés, míg 2005. évre csak 6,5 milliárd forintot. A kutatói létszám is 10 %-al emelkedett (1. táblázat)

Sajnos a garantált alapellátás kérdését még mindig nem sikerült megoldani. Elődöm, Glatz Ferenc sikere, ami a konszolidációt illeti, ennek ellenére érezteti jótékony hatását.

Az intézetekben a bérek, személyi keretek (fiatal kutatók, átlagkereset, kutatói bérrendezés, nem kutatói bérrendezés) bázisszinten összesen 9,5 milliárd forinttal növekedtek az elmúlt időszakban 2002 és 2005 között.

Az egyetemekkel az együttműködést csak tovább erősítette, hogy az egyetemi kutatóhelyek akadémiai támogatása jelentősen emelkedett (2. táblázat) 1 milliárd forintról 2,1 milliárd Ft-ra. Sőt, ha az egyéb támogatást is hozzászámítjuk ez az összeg 2,3 milliárd Ft-ra megy fel.

A kutatóintézeteink bevételei is jelentősen növekedtek (3. táblázat).

Az elmúlt időszakban megpróbáltuk erősíteni a vagyongazdálkodásban a tulajdonosi szemléletet, ami részben azt jelentette,

hogy megbíztunk egy ügyvédi irodát, hogy tanulmányozza át a telekkönyveket, és részben néhány idősebb akadémikusunk emlékképeiből próbáljuk feltárni azokat az alapítványokat, adományokat, amelyeket az Akadémia működése során kapott. Ez a munka folyamatban van.

Ettől függetlenül kiderült, hogy a Várban az Országház utca 26. és Úri utca 47. telekkönyvileg és *de jure* is a Magyar Tudományos Akadémia tulajdona, így tárgyalásokat kezdtünk az I. kerületi önkormányzattal az ingatlanok sorsáról. Mind az Önkormányzat, mind a Műemlékvédelmi Felügyelőség elismerte, hogy e két épület az MTA tulajdonát képezi. Ugyancsak birtokba vettünk Martonvásáron 650 hektár területet, amely közvetlenül az autópálya mellett helyezkedik el.

A kormány az elmúlt évben azokat a közalapítványokat, amelyek a központi költségvetésből is támogatást kaptak, 2005. végével megszünteti. A megszüntetéssel egyidejűleg a központi költségvetési támogatást is visszavonták. Sikerült elmünk, hogy az Arany János Közalapítvány költségvetését ne vonják vissza, hanem olyan módon kerüljön az Akadémia költségvetésébe, hogy az továbbra is a határon túli tudományosság támogatására fordítható maradjon.

d.) Új megközelítéssel alakítottuk ki az Akadémia társadalmi pozícióját, az autonómia és a tudományos értékrend elveinek jegyében.

A tudomány művelése független a politikától, de eredményeinek hasznosítása már

a kormányzati elképzelésektől is függ. Mi, egyetemeken, intézetekben és az iparban dolgozó kutatók, fejlesztők abban vagyunk érdekeltek, hogy segítsük a kormányzatokat, a gazdasági és társadalmi szférát, hogy a hazai és külföldi tudományos eredmények itthon hasznosuljanak. Hogy termékeink versenyképesek legyenek, hogy egy áru piaci értékében minél nagyobb legyen a hozzáadott magyar szellemi érték. Hogy felhívjuk a döntéshozók figyelmét a felfedezéstől az áruvá válás, az innovációs lánc lerövidülése miatti esetleges gyors trendváltásokra, hogy felhívjuk arra a figyelmet, hogy a társadalomban keletkeznek problémák, szociológiai, egészségügyi, jogi, demográfiai, nyelvi változások, amelyekkel foglalkozni kell.

Ezért lényeges az Akadémia pozíciója a mindenkor társadalmi-politikai erőterben. Az elmúlt három évben továbbfejlesztettük a korábbi „minden párttól egyenlő távolságra” politikát. Véleményünket a pártoktól teljesen függetlenül alakítottuk ki, és a pártokra bíztuk, hogy milyen mértékben azonosulnak véleményünkkel. Így a politikai koordinációs rendszerben az AKADÉMIA véleménye teljesen független maradt. Legalább is erre törekedtünk. A segítő szándék azonban mindig megmaradt.

Mindezen törekvéseink pozitív visszajelzést kaptak: kormánnyal és az ellenzékkel a kapcsolat jönnek, sőt kitűnőnek minősíthető. Medgyessy Péter és Gyurcsány Ferenc, valamint Orbán Viktor többször is hivatalos látogatást tettek az Akadémián.

Kodifikált visszaigazolást jelentett az Országgyűlésben egyöntetű elismerést arató,

	2002. év (fő)	2004. év (fő)	Változás (%)
<i>Kutatói létszám összesen</i>	2629	2892	+10
Ebből: akadémikus	81	96	+18,5
doktor	398	422	+6
kandidátus és PhD	1051	1191	+13,3 fokozat-
tal nem rendelkező	1099	1183	+7,6

1. táblázat • Kutatói létszámváltozások az akadémiai intézetekben

2004-ben tárgyalt MTA elnöki Beszámoló a magyar tudomány helyzetéről. A plenáris vita minden korábbinál nagyobb és a hasonló napi-rendeknél szokatlan aktivitást és kivétel nélkül dicsérő, támogató hozzászólásokat, majd elfogadást kapott. A tapasztalatokat hasznosítva az MTA vezetése elfogadta a 2003-2004. évi időszakról szóló beszámoló munkatervét, tartalmi vázlatát, megkezdődött az érdekeltektől történő egyeztetés.

Intézményesült és jól működik kapcsolattartásunk a parlamenti bizottságokkal. A Parlament Oktatási és Tudományos Bizottsága 2002. október 30-án és 2004. április 28-án tartott kihelyezett ülést az Akadémián. Ezek az ülések a bizottság megvitatta a magyar tudomány helyzetéről szóló 1999-2000 illetve 2001-2002. évi országgyűlési jelentéseket. Az ülések alkalmat adtak arra, hogy az Akadémia elnöke megismertesse a képviselőkkel az Akadémia törekvéseit.

Ugyancsak az Akadémián tartott kihelyezett ülést 2004. október 5-én a Környezetvédelmi Bizottság. Az ülésen kerültek bemuta-

tásra az Akadémia keretében folyó kutatási projektek: a VAHAVA projekt végrehajtása, a környezetállapot értékelése, a fenntartható vízgazdálkodás tudományos megalapozása az EU Víz Keretirányelv hazai végrehajtása, a globális klímaváltozás hazai hatásai és az erre adandó válaszok.

Általában is elmondható, hogy az országgyűlési és államigazgatási egyeztetések során az Akadémia véleménye, álláspontja megjelenik. Az már természetesen a döntéshozók felelőssége, mennyire veszik figyelembe azt.

A Magyar Tudományos Akadémia véleményét azokban a kérdésekben, amelyekben megkérdezték (vagy amelyekben megnyilatkozását az ország stratégiai érdekei megkívánták), a különböző nézetek ütköztetése után, a nemzetközileg elfogadott tudományos érvek és morális megfontolások, de elsősorban az ország stratégiai érdekei alapján az aktuális hatalmi-politikai erőteremtől függetlenül alakítottuk ki.

Az Akadémia aktív közreműködője volt a tudományt és oktatást közvetlenül érintő

Év	Csoportok száma	Költségvetési támogatás
2002	183	993 600 eFt
2005	171	2 107 700 eFt

2. táblázat • A támogatott kutatóhelyek költségvetései:

	1999. év	2002. év	2004. év	Változás % 1999. év =100%	
Kutatóintézeti saját bevételek	5358,1	11 293,7	12 809	+ 139,1	
Ebből:					
Belföldi pályázati bevételek	2 560,9	6 808,3	6 550,9*	+ 155,8	Kül-
földi pályázati bevételek	1 152,5	1 727,4	2 286,8	+ 98,4	Vál-
lalkozási forrásokból**					
származó bevételek kutatása	664,5	1 727,4	1 970,3	+ 196,5	

* Ez a visszaesés a belföldi pályázatoknál az OTKA Programtól és a más tárcáktól kapott támogatásának csökkenésével indokolható

** Ennél a bevételi forrásnál a jelentős összegű növekedés azért is fontos, mert az a forrás, amely az alap kutatási eredmények közvetlen gazdasági hasznát mutatja.

3. táblázat • Kutatóintézeti bevételi struktúra alakulása millió Ft-ban

politikai döntéshozatalnak. Az Akadémia elnöke alelnöke lett a Nemzeti Tudomány-politika és Technológiai Kollégiumnak, amelynek elnöke a miniszterelnök, másik alelnöke pedig az oktatási miniszter.

Támogattuk az Innovációs Alapról szóló törvényt, amelyet a Parlament elfogadott annak ellenére, hogy az előterjesztést az ebben a kérdésben kulcsfontosságú és kormányzó-párti többségű két parlamenti bizottság (kölségetési- és gazdasági) nem támogatta. Az Innovációs Alapról szóló törvény elfogadására különös előzmények után került sor. A törvény elfogadása ellen a nagyobbik kormánypárt több képviselője is felszólalt. Úgy szerették volna bemutatni, mint egyfajta új adó bevezetését, holott egyáltalán nem erről volt szó. Végül sikerült meggyőznünk őket arról, hogy a K+F területre pályázati úton visszaosztásra kerülő befizetések a gazdaság megújításának szolgálatába állíthatók. Az oktatási miniszterrel együtt megnyertük az ellenzék támogatását, s az ellenzők is belátták a törvény fontosságát. Az Országgyűlés végül 363 igen szavazattal, ellenszavazat és tartózkodás nélkül elfogadta az Innovációs Törvényt.

65 éves korhatár. A 2005. évi költségvetési törvény elfogadása kapcsán az Országgyűlés a költségvetéshez kapcsolódóan több más kérdés szabályozásáról egyidejűleg döntött. A törvényjavaslat benyújtása idején, közvetlenül a szavazást megelőzően jutott a tudomásunkra, hogy a kormánypártok előterjesztésében javaslat készült, amely szerint minden területen be kívánják vezetni a 65 éves korhatárt, mint a munkaviszony felső határát. Az utolsó pillanatban, a szavazás előtti napon zajlott lob-bizásunk, illetve a sajtóban, és a televízióban megjelent nyilatkozataink eredményeként sikerült az akadémikusokat illetve a tudományok doktorait kivenni a költségvetési törvény már Parlament elé terjesztett tervezetének hatálya alól. (Eredeti javaslatunkban még a PhD-sek is szerepeltek.)

Az elmúlt három évben többször is előfordult, hogy nem tudtunk mindenben egyetérteni az Oktatási Minisztérium által előkészített törvénymódosításokkal. Vonatkozik ez a közoktatási törvényre és a felsőoktatási törvényre. A közoktatási törvény tervezetében alapvető kérdésként kezeltük azt, hogy a természettudományos tantárgyak aránya az oktatáson belül megfeleljen a 21. századi igényeknek. Hosszú vita eredményeként, a tudományos osztályok kitaró és hatékony közreműködésével végül sikerült javítani az általunk erősen kifogásolt fejezeteken.

A felsőoktatási törvény tervezete kapcsán az eredmény, amit elértünk sokkal szerényebb; ha egyáltalán eredménynek nevezhető. Szeretném mindjárt most elmondani: akadémiai véleményt a végső változatról intézményesen nem tudtunk adni, mivel ennek kialakítása közben a Rektori Konferencia többséggel elfogadta a tervezetet. Ezt követően már tulajdonképpen nem volt értelme vitát folytatni. Pedig álláspontunk megváltoztatására Magyar Bálint miniszter úrnak az elnökségen elmondott, törvény melletti érvelése sem adott okot. Amit elértünk, csupán annyi, hogy a tudomány, a kutatás, ha szolidan is, de megjelent a törvényben.

A legfontosabb tanulság az említett két törvény előkészítése során számunkra az, hogy meg kell találnunk a megfelelő módszert az egyeztetések államigazgatási vagy azon is túlnyúló formáiban való naprakész közreműködésre.

A törvényalkotásban való közreműködéssel egyenrangú fontosságúak azok a megbízások, amelyekkel a tudomány, az Akadémia (ahogyan elődöm, Glatz Ferenc fogalmazott) a nemzet tanácsadójaként segít a kiemelkedő jelentőségű programokban. Akadémikustársaim, a legkiválóbb magyar tudósok munkájának hozzáadott értékét mutatja néhány példa:

Az Akadémia vállalta és elvégezte a *Vásárhelyi-terv* szakmai-tudományos megal-

pozását, a területfejlesztési-, ökológiai-, környezet- és természetvédelmi koncepciók tudományos vizsgálatát, majd a kormány-előterjesztés szakmai háttéréhez szükséges véleményt az Akadémia végezte, ill. adta.

Nagy sikert hozott a Balaton vízpótlásának ügye. A kormánytól érkezett felkérésre tudósaink megvizsgálták, hogy mi a teendő a Balaton „megmentése” érdekében. Sokan már a vészharagot kongatták, hogy ki fog száradni. Igazi nagy tervekről, folyók eltereléséről kezdtek gondolkodni. A vizsgálataink azonban megállapították, hogy csak időszakos a vízszint csökkenése. Nem szabad beavatkozni a természet rendjébe. Bár ezt kimondani és főleg elfogadtatni csökkenő vízszint mellett elég bátor dolog volt, végül is mindenben igazolódott. Ma már ismét van elegendő víz a Balatonban, a folyókat a helyükön hagyjuk, és csak úgy melleleg több tízmilliárd forintot megtakarítottunk. Az Akadémia szakértőinek állásfoglalása hívta fel a kormány figyelmét a vízpótlás szükségletenségére (A vízpótlás költsége 2002-es árszinten 28 milliárd forint lett volna).

A kormány által felállított, Láng István akadémikus által vezetett Földhasználati és Vízgazdálkodási Nemzeti Stratégiai Bizottság tevékenységének szakmai megalapozását az Akadémia adta. Ezzel alapvetően hozzájárult a döntés-előkészítéshez.

A paksi erőmű nukleáris biztonságát az Akadémia kutatóinak tudományos tevékenysége alapozta meg és biztosította. A paksi üzemzavar megoldásában az Akadémia jelentős mértékben közreműködött. A kiegészítő elemek visszaszállítását az Akadémia eredményes tárgyalásai segítették elő. (Kaszjanov miniszterelnök és Alekszander Runjancev energiatügyi miniszter akadémiai tárgyalásai).

A Szigetköz ökológiai vízigényének meghatározásával az Akadémia a szlovák-magyar tárgyalásokat alapozta meg.

Megjelent az akadémiai kutatási eredmények hasznosításával a Balkán térségéről

készült tanulmánykötet. (Földrajztudományi Intézet, Schweizer Ferenc igazgató). Ez bemutatja a Balkán történetét, népcsoportjait, a gazdasági és politikai viszonyokat 1900-tól napjainkig. A miniszterelnök és a külügyminiszter véleménye szerint is kitűnő alapul szolgál a Balkán kérdésének rendezését megelőző tárgyalásokra. A kötet a közeli napokban jelent meg angol nyelven is.

Mindezekon túl említést érdemel: az Akadémia társadalmi tekintélyét általános, össznemzeti kérdésekben is érvényesítettük.

Az Akadémia előző elnökeivel, Kosáry Domokossal és Glatz Ferencsel közösen elsőként hívtuk fel az ország lakosságának figyelmét az EU csatlakozást eldöntő szavazásra való részvétel és igenlő szavazás sorsdöntő fontosságára. Talán sokan emlékeznek még rá, hogy erre akkor került sor, amikor még egyáltalán nem volt „lefutott” kérdés a szavazás kimenetele. Ezt a lépésünket – amit igaz meggyőződésünk diktált – nagyra értékelte a kormány és az ellenzék is.

Az Európai Unió minden országában civil szervezetek részvételével gazdasági és szociális tanácsok működnek. Ennek megszervezésére Magyarországon is az elmúlt évben került sor. A Tanács megszervezésére, alapszabály tervezetének elkészítésére és az alakuló ülés levezetésére az Akadémia elnökét kérték fel. Az elfogadott alapszabály alapján megállapíthatjuk, hogy e fontos civil testület munkáját meghatározó módon az akadémiai elképzelések alapján szervezik.

e.) A tudomány világán messze túlmutató sikere volt az MTA megismertetését kitűző programoknak, az Akadémia kommunikációja megújításának és a Mindentudás Egyetemének.

Az Akadémia fontos feladatának tekintjük, hogy a társadalom minél inkább megismerje a tudomány világát. A 21. században nem teljes a tudós tevékenysége akkor, ha nem tudja kutatásának eredményeit közérthető módon

a lakosság számára bemutatni. A társadalom igénye eziránt egyébként is kézzel fogható és egyre növekvő. Bizonyítja ezt a *Mindentudás Egyeteme* elsőpró média- és szakmai sikere, valamint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal kialakult kítűnő együttműködés.

Az MTA Vezetői Kollégiuma 2003. május elsejei hatállyal hozta létre új szervezeti egységét, az MTA Kommunikációs és Tudománypolitikai Titkárságát, annak érdekében, hogy az Akadémia kommunikációs, kutatásszervezési, tudománypolitikai és tudós köztestületet képviselő munkájának a kommunikációját erősítse.

Köztestületünk tagsága személyesen is meggyőződhetett arról, hogy az elmúlt két évben sikerült megújítanunk az Akadémia honlapját. Általános megítélés szerint naprakész információkkal rendelkező, informatív, az Akadémiához méltó megjelenésű a honlap. Látogatottsága naponta többezres nagyságú. Anyagi lehetőségeink keretén belül képesek vagyunk akadémiai rendezvények élő közvetítésére is, mint ezt legutóbb Avram Hershko előadása alkalmával tapasztalhatták. További elképzeléseink: szeretnénk minél inkább hozzáférhetővé tenni a tagváltással kapcsolatos anyagokat, különösen a jelöltek tudományos teljesítményének bemutatását. A honlap a testületi nyilvánosság kiemelkedő fóruma.

A Kommunikációs Titkárság gondozásában, folyamatosan egyeztetve az Akadémia vezetésével és az Elnökség jóváhagyásával, elkészült az MTA új, valóban kommunikációképes internetes megjelenése. A honlap a következő elvárásokat teljesíti:

- bemutatja az MTA működését és struktúráját az érdeklődőknek;
- folyamatosan tájékoztat az Akadémián zajló kutatási és tudománypolitikai munka eseményeiről;
- a Titkárság illetékes egységei (KSZI, Köztestületi Titkárság, MTA TPA) által fenntartott adatbázisokat tartalmaz a

- tudományos köztestületről;
- információs szolgáltatást nyújt a tudományos élet fejleményeiről;
- A Pénzügyi Főosztály szervezésében megvalósult az ún. üvegzseb-törvénynek megfelelő tájékoztatás az Akadémia gazdálkodásáról és szervezeti működéséről;
- alapszintű tájékoztatást nyújt a pályázati lehetőségekről;
- a sajtó és a tudománypolitikai döntéshozatal résztvevői számára információkat szolgáltat a magyar tudományról és a Magyar Tudományos Akadémiáról.

Mindennek eredményeképpen az Akadémia titkársági egységei és az egész magyar tudós köztestület számára egyre szélesebb körben tudunk információs szolgáltatást nyújtani, illetve mindinkább természetessé válik az Akadémia szervezeti hálózatában a tájékoztatás.

Az Akadémia korábbi közgyűlésein is rendszeresen számot adtunk a *Mindentudás Egyeteme* sikereiről – de a legfontosabb, hogy Önök hétről-hétre találkozhatnak a tudomány, az Akadémia jelenlétével – szinte kikerülhetetlenül – a totális médijelenlétnek köszönhetően. A tudomány értékét és társadalmi súlyát jelzi, hogy három év után sem csökken az előadások népszerűsége, négy-öt száz látogató érkezik minden hétfőn a helyszínre, negyedmillió néző választja televíziós műsorainkat, szinte naponta jelennek meg tudósaink valamely napilapban, hetilapban. A felnőtt lakosság egyharmada nézője volt már egy-egy előadásnak, a diplomásoknál ez az arány gyakorlatilag száz százalékos. Mindez nagyban hozzájárult, hogy az Akadémia társadalmi elismertsége messze kiemelkedik a többi intézményé közül. Nagy erénye a programnak, hogy fiatalok sokaságával ismerteti meg a tudomány, különösen a természettudomány szépségét és érdekességét, választható életutat kínálva számukra ezzel. Felmérhetetlen az a hatás és haszon, amit a

döntéshozók körében jelent számunkra az, hogy az Akadémia a programmal ilyen széles körben is láthatóan bebizonyította: nem avított, elefántcsonttoronyba záródott kövület, hanem a mai információs és médiakor élős, hatni tudó, korszerű szereplője.

Az Akadémia belső és külső kommunikációjában, valamint általánosan, a magyar tudományos közéletben is fontos szerepet tölt be intézményünk nagyszerű és gyönyörű hagyományait kifejező székházunk. A Magyar Tudományos Akadémia az itt megrendezendő tudományos tanácskozásokat, műhelybeszélgetéseket, doktori védéseket, konferenciákat, könyvbemutatókat és más eseményeket a magyar tudományos élet kiemelten fontos rendezvényeinek tartja, és minden rendelkezésére álló eszközzel biztosítani kívánja sikerüket. Ennek érdekében az MTA Kommunikációs Titkársága igény szerint közreműködik a rendezvény meghirdetésében, elő- és utókommunikációjában, sajtójának szervezésében, a rendezvény dokumentumainak webes publikálásában az alábbiak szerint.

Az Akadémia Művészeti Gyűjteménye az elmúlt húsz évben szinte alig fejlődött. Újabb műtárgyak beszerzésére illetve megvásárlására csak rendkívül ritkán került sor. Az elmúlt három évben a költségvetés által biztosított szűk lehetőségeken belül is alapot létesített az Akadémia arra, hogy műtárgyakat vásároljon. Így került sor arra, hogy több antik bútort tudtunk beszerezni. Ezek nagyobb része az Akadémia székházában került elhelyezésre, de egy állóóra például a martonvásári kastélyba került. A kaposvári és a soproni tagozat berendezését is elkezdtük gyűjteni, mert a székházakat antik bútorokkal szeretnénk bebútorozni.

Külön öröm, hogy sikerült kiadni a Művészeti Gyűjteményt bemutató kötetet, amely Marosi Emő aelnök vezetésével készült (*A Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti kincsei*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2004). Angol fordítása készül.

Nagy sikerrel zárult az a kezdeményezésünk, amelyik arra irányult, hogy olyan történelmi magyar emlékek kerüljenek bemutatásra Magyarországon, amelyek

Hónap	Egyedi látogató	Látogatások száma	Oldalak	Találatok	Adatmennyiség (gigabyte)
2005. február	17 433	28 065	19 2532	887 054	13,57 GB
2005. március	10 470	15 213	91 991	421 358	3,82 GB

4. táblázat • A Magyar Tudományos Akadémia honlapjának látogatottsága (2005. február 4. – 2005. március 15.)

Oldal címe	Látogatások február 4–28	Látogatások március 1–15
MTA tagjai adatbázis	41 578	21 243
Címlap	26 394	12 557
Doktor képviselők adatbázis	7345	3315
Aktuális pályázatok	6537	2238
Hírek	5931	3223
Eseménynaptár	4776	2843

5. táblázat • Napi átlagos egyedi látogatószám (hétköznap): 1395, találatok száma 35 000 körül; leglátogatottabb oldalak a www.mta.hu alatt:

egyébként csak külföldön láthatók. Így került sor Bethlen Gábor erdélyi fejedelem II. Gusztáv Adolf svéd királynak 1626-ban küldött ajándéka akadémiai bemutatására. E nagy jelentőségűnek ítélt kiállítás Viktória svéd koronahercegnő jelenlétében nyitottuk meg; látogatóinak száma elérte a 60 ezret.

A *Széchenyi István Művészeti Akadémia* Magyar Tudományos Akadémia honlapján belül megnyitotta „Virtuális Galéria”-ját, melynek kiállításán néhány tagja szerepel műveivel.

A legutóbbi közgyűlésen megerősítést kapott a SZIMA eddigi vezetése: elnök Jancsó Miklós, ügyvezető elnök Lator László. Tíz új tag felvételére is sor került (Ferencz Győző, Parti Nagy Lajos, Rakovszky Zsuzsa, Várady Szabolcs, Závada Pál író; Hencze Tamás, Kass János, Nádler István festő-grafikus, Mészáros Márta filmrendező, Sárosi Bálint népzene kutató). Tiszteleti tag lett Konok Tamás festőművész.

Megoldatlan probléma volt a Füst Milán-hagyaték kezelése. Füst Milán végrendelete szerint hagyatékát egy, az Akadémia által működtetett alapítványba helyezte. A hagyaték ingatlanokból és egy különösen nagy értékű művészeti gyűjteményből áll. A gyűjteményt az Akadémia Művészeti Gyűjteményében helyeztük el, és jogi szakértő igénybevételeivel hozzáláttunk az Alapítványt működtető kuratórium átszervezéséhez. Meghatározó célunk a művészeti gyűjtemény csonkítatlan egyben tartása.

Az Akadémiai Klub Egyesület mint társasági szerveződés, egyre inkább kezdi betölteni a köztestületben azt a szerepet, ami nemcsak jelképes, hanem valós *nyitott házként* jelenik meg. Szinte folyamatosak azok a kulturális és tudományos rendezvények, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a köztestület tagjai szórakozva ismerjék meg jobban egymást. Hálásak lehetünk szponzorainknak, akik lehetővé teszik, hogy e sokrétű, színes szolgáltatást

biztosítani tudjuk.

Az Egyesület szervezésében eddig két alkalommal rendeztük meg az akadémiai farsangi bált. Úgy tűnik, ez hagyományossá válhat Akadémiánk életében. A 2004. évi bál bevételét az Akadémia Óvodának adtuk játékok vásárlására (0,5 millió Ft). A 2005. évi bál bevétele roma számmazású, PhD képzésben résztvevők (pályázati úton elnyerhető) támogatására szolgál (1,6 millió Ft).

2. Az Akadémia mint a magyar tudományos centrum társadalmi missziója

Ennyit tettünk, nem keveset, de nem eleget. A következő ciklusban a legfontosabb feladat a megújulás folytatása – nem öncélúan, hanem azoknak a folyamatoknak és összefüggéseknek az eredőjeként, amelyek ma kijelölik a tudomány, a tudósok mozgásterét és felelősségét a társadalomban, a gazdaságban.

a.) A tudomány szerepe meghatározóvá vált a gazdaság és a társadalom kihívásainak megválaszolásában.

Ebben a körben jól ismert, hogy a tudomány korszakát éljük. Európa tudásalapú társadalmat épít. Manapság már sokkal inkább, mint valaha a történelemben, mindennek társadalmi, piaci értékét döntő mértékben a hozzáadott szellemi érték szabja meg. Az információs forradalom eredménye, hogy egy-egy nemzet helyét és szerepét a globalizálódott világban az dönti el, milyen mértékben használja az információt és a tudást társadalmi és gazdasági tőkeként. Ezen múlik, hogy egy nemzet olcsó fizikai munkaerejével vagy komoly szellemi hozzáadott értékkel vesz részt a nemzetközi munkamegosztásban, illetve, hogy milyen mértékben részesedik a profitból. Nemcsak azért van szükségünk kutatásra, hogy világ-raszóló felfedezések szülessenek, hanem azért is, hogy alkalmasak legyünk a más országokban elért kutatások eredményeinek befogadására, és arra, hogy a társadalomban

fellépő szociológiai, közgazdasági, jogi, közegészségügyi, környezetvédelmi, morális stb. problémákra rámutathassunk és megoldást javasolhassunk. A szellemtudományok eredményeinek gyors hazai publikálását lesz hivatva szolgálni az MTA KIADÓ, amely könyvek, folyóiratok, tankönyvek, e-könyvek kiadását tervezi. Működésében a gazdaságosságnak is jelen kell lennie, de figyelembe kell vennie a szakmai értékeket. Jó kapcsolatot kell tartania az Akadémiai Kiadóval, amelyben megtartjuk 25+1 % tulajdonunkat. A tudomány jelentőségét tovább fokozza, hogy nemzetközi jellegénél fogva Európában egyértelműen az integráció irányába ható erő. A magyar tudomány a reformkor óta mindig is a nemzeti teljesítmény, a nemzeti hagyomány és kultúra szerves része volt, és döntően meghatározta az ország külföldi megítélését, és az ország belső fejlődésének motorját jelentette.

A jelenlegi, gazdaságilag és politikailag bizonytalan közegben az Akadémiának a folytonosságot és állandóságot kellett képviselnie, amelynek lényege a minőség alapuló, a társadalmi tudatot is formáló szakmai és morális értékrend felmutatása. Hatást a társadalomra az Akadémia csak a valódi teljesítmény támogatásának morális igazságával gyakorolhat, és hitem szerint kell, hogy gyakoroljon.

Az Akadémia elmúlt hároméves tevékenységének is köszönhetően nőtt a társadalmi bizalom Akadémiánk iránt. Mint azt már többször említettem, hazánk társadalmi intézményeinek megítélésére készített reprezentatív adatfelvétel alapján Akadémiánkat az egyik leghitelesebb intézménynek ismerték el. Amikor ezt jóleső érzéssel vesszük tudomásul, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez egyúttal óriási felelősséget is jelent köztestületünk valamennyi tagja számára: a bizalmat előlegezettnek kell tekintenünk, és naponta kell igazolnunk annak valódiságát.

b.) A gazdaság és társadalom új kihívásokat támasztanak a tudomány számára, ami az etika, a társadalmi összefüggések és környezeti hatások folyamatos figyelembe vételét követeli meg.

A felelősség azonban magában a tudományos munkában is érvényesül. A tudományos kutatás eredményei valóban óriási hatásúak a közösségek és az egyének életére, de ez megköveteli, hogy *a tudós és az egész tudományszervezet szembenézzen munkája tágabb összefüggéseivel*. Ezért megkerülhetetlen feladatunk a *tudományos kutatás etikai kérdéseinek* felvetése, folyamatos szem előtt tartása. Olyan, a nemzetközi és hazai tudományos élet élvonalába tartozó területeken, mint a genomika, biotechnológia, energetika, gyógyszerkémia, nanotechnológia, informatika, az etikai kérdések és társadalmi következmények nem választhatóak külön a konkrét kutatási folyamattól. Gondoljunk csak olyan példákra, minthogy az orvostudomány fantasztikus eredményei széleskörű használatával örvendetesen meghosszabbodhatna hazánk lakosságának életkora, miközben ez összeomlasztaná a teljes társadalombiztosítási rendszert.

A környezeti gondolkodás, az élővilágra és az emberi szervezetre gyakorolt hatások figyelembe vétele egyszerre korlát és lehetőség a kutatás számára. Kítől mástól várhatnánk a technológiai fejlődés környezetromboló következményeinek pontos felmérését, értelmezését és elhárítását, mint éppen a technológiai fejlődést megalapozó tudománytól, tudósoktól? Ez ellentmondásnak látszik, de ha nem találunk hiteles megoldást erre a társadalmi szerepvállalásra, akkor a tudomány társadalmi tekintélye rohamosan csökkenni fog. Meggyőződésem, hogy a dilemmát éppen az etikai dimenzió következetes alkalmazása és meggyőző felmutatása oldhatja meg. Ha ez sikerül, akkor a fenntarthatóság letéteményese a tudomány lesz.

De ne gondoljuk, hogy mindez csupán elvont moralizálás! A nemzetközi tudományos élet fejleményei azt mutatják, hogy ez a megközelítés közvetlenül érvényesül a kutatószervezet, a tudományos műhelyek szerveződése, a pályázati források hozzáférhetősége területén is. Az interdiszciplinaritás, a tudományszakok közötti párbeszéd és együttműködés valamint a tudományos közélet önszabályozásának fontossága lehetőségeket kínál az Akadémiának arra, hogy a magyar tudományos életnek ne csupán a jogszabályok vagy a hagyományok alapján legyen az elsődleges fóruma, hanem ez a funkció új tartalmakat kapjon. Ezt a kutatóhálózat egységességének megőrzése és kiteljesítése valamint a tudományos nyilvánosság erősítése révén valósíthatja meg – bármilyen más szervezeti formánál hatékonyabban.

c.) A tudomány értéke egyre inkább növekszik Magyarországon nemzetközi, különösen európai uniós megítélésében.

Hazánk uniós csatlakozása többször is felvetette azt a kérdést, hogy *mi lehet Magyarország hozzáadott értéke s ezzel együtt megkülönböztető sajátossága (valamint versenylőnyje) az Unióban.* Korunk jellemzője, hogy az országok rangsorát nem nagyságuk, nem a haderejük, hanem gazdasági, kulturális fejlettségük alapján döntenek el. Ennek megfelelően nem mindegy, hogy azok a tudósok és azok az állampolgárok, akik magyarnak vallják magukat, a tudomány rendkívül gyors fejlődésével lépést tudnak-e tartani vagy nem – mert éppen ez lehet a magyar versenyképesség kulcsa. A magyar tudomány, az Akadémia tudósaink szerteágazó kapcsolatrendszerével, megbecsültségével már eddig sokat tett nemzetközi hírnünk javításáért. A tudomány haszna azonban ennél is konkrétabb. Az Unión belüli munkamegosztást, tőkeáramlást nagyban meghatározza, hogy milyen innovációs, kutatási háttérrel, a nemzetközi hálózatokban

számon tartott tudományos teljesítményt és kapacitást tud Magyarország nyújtani.

Az ország, a régiók, vállalkozások, intézmények, uniós forrásokhoz jutását a *Nemzeti Fejlesztési Terv* következő időszaka dönti el. Ezért magától értetődő, hogy az ország jövője szempontjából a most formálódó Nemzeti Fejlesztési Terv létfontosságú, és hosszú távra meghatározza hazánk gazdasági-társadalmi fejlődésének pályáját. Ilyen nagy horderejű, az egész társadalmat érintő kérdésben a Magyar Tudományos Akadémia nem maradhat néma, és a rá vonatkozó törvényből adódóan nemcsak az állásfoglalását kell kialakítania a Terv egészéről, hanem biztosítani kell a kutatóhálózatának hatékony részvételét, annak végrehajtásában is.

A lisszaboni, majd a barcelonai döntés és végül Vim Kok miniszterelnök 2004-ben elfogadott jelentése a kutatást jelölte meg az európai gazdasági kitérés egyetlen lehetőségének. A 7. Keretprogram költségvetése, amely az EU költségvetésének 5 %-a, és az EU25 K+F-re költött forrás 10 %-a 67,8 milliárd euró = 17 000 milliárd Ft. Ez lakosságárányban 420 Mrd Ft / 7 év, azaz 60 Mrd/év jutna Magyarországnak, ha eredményesen pályázunk. Az European Research Council ennek 10 %-a felett fog rendelkezni. EU döntés, hogy a strukturális alapokból is juttatni kell a kutatásra.

Az Akadémia mindkét irányban megtette a szükséges lépéseket. Bizottságot hoztam létre az Akadémia tagjaiból, köztestületi szakembereiből, amely véleményezte, és folyamatosan kialakítja független véleményét a terv előkészítését szolgáló helyzetlemezésekről, prognózisokról, koncepciókról.

Másrészt az Akadémia napi tevékenységének részévé vált a folyamatos egyeztetés, hogy biztosítani tudjuk a kutatóhálózatunk részvételét az egyes célkitűzések megvalósításában, amihez szintén a terv részeként biztosítani szeretnénk a szükséges infrastruktúrát.

Hiszem, hogy mindez nem öncélú tevékenység, mert a tudásalapú gazdaság fejlesztése, a kedvező kilátásokkal bíró ágazatok részarányának növelése az egész gazdaság növekedési ütemét kedvezően befolyásolja. Ugyanis ma már tankönyvi tétel, hogy a tartósan növekvő gazdasági teljesítmény alapja a magas hozzáadott szellemi értéket képviselő, hosszabb távon is kedvező növekedési kilátásokkal rendelkező, hazai adottságra építő ágazatok, mint például az informatika-távközlés, a biotechnológia-egészségipar, az agrár- és élelmiszeripar, a természet és környezetvédelem kiemelt fejlesztése.

Az Akadémia köztestületi szervezetének *regionális* jellege példázza azt a szemléletet, amelynek át kell hatnia a túlságosan is centralizált, egyközpontú hagyományú magyar társadalomszerveződést. Csak akkor lesz esélyünk a magyar nagytérségeknek sikerrel részesedni a strukturális alapokból, ha a regionális központok minőségi tudásbázisok körül jönnek létre. Ezért az egyetemi centrumok, akadémiai területi bizottságok számára óriási lehetőség a térségbeli pozíciójuk erősítésére, hogy a régióknak kifejezetten szükségük van szellemi infrastruktúrájukra, pályázati és projekt-menedzsmenti jártasságukra, nemzetközi tapasztalataikra. Amint azt fentebb jeleztem, az Akadémia a maga részéről erősíteni kívánja a regionális szervezetet – nagy figyelemmel a határokon átnyúló regionális együttműködések lehetőségére az egyenrangú magyar-magyar tudományos kapcsolatok fejlesztésére.

3. Tudománypolitikai program

Európa mértékadó politikusai nem véletlenül hangsúlyozzák a kutatás-fejlesztés egyedüli esélyét az atlanti és ázsiai gazdasági centrumokkal folyó versenyben. El kell döntünk tehát, hogy ebben a versenyben részt akarunk-e venni, felhasználva a magyar tudásipar lehetőségeit, vagy csupán azt akarjuk, hogy a jól hangzó hivatkozások tárgya

legyen a magyar tudomány eredményessége. Ha igent mondunk, akkor K+F-re sokkal többet kell költenünk. Az Akadémia feladata, hogy ebben a kormányzatok segítségére legyen, azzal, hogy a kikövetelt támogatás-növekedés hatékony felhasználása számára alkalmas tudománypolitikai döntési mechanizmus és kutatás-fejlesztési struktúra létrehozásán dolgozik.

a.) A magyar tudomány ajánlata a politikának: a tudományfejlesztés legyen az ország nemzetközi versenyképességét és tökevonzó erejének javítását segítő nemzeti program.

A Lisszabonban meghirdetett uniós versenyképességi program válságba jutott, különösen a kutatás-fejlesztés meghirdetett fejlesztése területén, mert a régi tagországok nem voltak képesek olyan struktúrában és olyan mértékben növelni és modernizálni a forrásokat, és a források felhasználását, mint az a csendes-óceániai medence két partján zakarta tudományos és technológiai lokomotívok támasztotta kihívás megkövetelné. Azonban ez nemhogy csökkentette, hanem éppenhogy megerősítette annak a gondolatnak az érvényességét, hogy az EU csakis ezen a területen előbbre juthat teremthet magának esélyt a felzárkózásra. Magyarország számára pedig ez a helyzet jelenthet mozgásteret az EU-n belüli pozíció javításában, ha képesek vagyunk a magyar tudományos műhelyekre, kapcsolódásaira építkezve erősíteni és hasznosítani a tudástőkét, a tudástőke erősítését és hasznosítását mint nemzetgazdasági sajátosságot. Ezt kínálja nemzeti programként a magyar tudomány, az Akadémia a politikai döntéshozatal számára.

Azért tartjuk ezt komolyan mérlegelendő javaslatnak, mert a nemzetközi tapasztalatok is azt mutatják, hogy a nemzeti szintű versenyképességet jelentősen növeli a kutatás-fejlesztés magas szintje. De ugyanennyire fontos azt szem előtt tartanunk, hogy az Unió

forráselosztása a regionális szerveződést tekintve alapegységnek, ezért a magyar régiók tudásközpontjai egyben az uniós mozgáster alapfeltételei is. Mind nemzeti, mind regionális szinten igaz, hogy az intézeti és tanszéki kutatói bázisok magas színvonalú jelentős tőkevonzó képességet kínálnak – tehát a tudományfejlesztés mint nemzeti program közvetlen haszonnal járhat a gazdaságpolitikai, a magyar gazdaság versenyképességének javítása számára is.

b.) A tudománypolitika kulcskérdései:

- *akadémiai kutatóhálózat modernizációja, prioritások kijelölése,*
- *kutatói létszám alacsony, ezen belül is kevés a fiatal kutató;*
- *ráfordítások mértéke és tervezhetetlensége;*
- *a pályázati sikerességhez szükséges pénzügyi feltételek és pályázati kompetenciák;*
- *a hatékony és funkcionális projektfinanszírozáshoz elengedhetetlen stabil távlati alapfinanszírozás megteremtése*
- *a hazai tudománypolitikai irányítás megoldatlanságai és feszültségei.*

Mindenhely alapfeltétel annak kormányzati szintű tudomásul vétele, hogy minden nemzetközi tapasztalat azt mutatja: sikeres alap kutatás nélkül nincs sikeres technológiatranszfer és hazai gazdasági fejlődés sem. A parlamenti politikai pártoknak a költségvetés rögzített százalékát kell az alap kutatásraallokálniuk, ugyanakkor kormányzati ciklusokon átfutó kutatás-fejlesztési prioritásokat kialakítaniuk.

Sajnálatos módon a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium éveken át nem működött. Gyurcsány Ferenc kormányelnökké válását követően az Akadémián tett látogatása során hívtam fel a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára. Ennek köszönhetően kezdte meg működését az újjáalakult Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium, az

oktatási miniszter és az MTA elnöke személyében két alelnökkel. Azonban a TTPK a tervezett félévenkénti két ülés ellenére ez évben még nem ülésezett.

Az Akadémia törvényi felhatalmazottsága alapján felel a magyar tudomány hazai és nemzetközi képviseletéért. Mindezek ellenére nem működik az egységes, összehangolt kormányzati szintű K+F irányítási rendszer. A Nemzeti Kutatási és Technológiapolitikai Hivatal érezhetően nem képes megfelelő szinten ellátni feladatát, tevékenységét számos kritika érte a kutatói közösség részéről. Sajnos az Akadémiának sem sikerült a hatékony kapcsolatot kiépíteni a hivatallal.

Jelenleg az EU tagországok között Magyarország azon kevés kivételek közé tartozik, amelyben sem Kutatási Minisztérium, sem Kutatási Tanács (Research Council) nem működik. Nehezen képzelhető el, hogy függetlenül attól, hogy mely pártok alkotnak kormányt, ebben az ügyben változás ne történjen a nem is olyan távoli jövőben. Egy ilyen igazgatási forma létrehozásakor kiindulási feltételnek kell tekinteni, hogy az Akadémia törvényben rögzített országos köztestületi autonómiaja, az ehhez kapcsolódó jogok és kompetenciák ne sérüljenek, valamint azt is, hogy az Akadémia kutatóhálózatának szükséges fejlesztése a jelenlegi tudományos szervezeti keretek között valósulhat meg a legeredményesebben, az MTA Titkárságának tudományos szervezési jártasságára építve.

c.) Szükség van az akadémiai kutatásszervezet fejlesztésére, amit a következő alapelvek és célkitűzések szerint kívánunk megvalósítani a következő években:

- *értékelés, teljesítményelv, a kutatás hasznosulásának fontossága mint a támogatás egyik elvének érvényesítése, és a minőség érvényesítése a támogatásban;*
- *alapkutatás hangsúlyainak erősítése (a fejlesztési folyamat, az innovációs lánc*

- lerövidülésével ez elengedhetetlen a K+F-hez);
- az elmúlt évtized két szakasza, a konszolidáció és pályázati alkalmazkodás eredményeinek számbavétele, a továbbvitel elindítása a hazai és nemzetközi tudományos kutatásban bekövetkezett tartalmi fejlemények (tudományos kutatási irányok, interdiszciplinaritás) valamint a kutatásszervezet alkalmazkodóképességének és stabilitásának együttes érvényesítésével;
 - az akadémiai intézethálózat védelme a rapid, politikai vagy személyi érdekű törekvésekkel szemben, a szükséges korszerűsítés akadémiai keretek közötti megvalósítása;
 - az interdiszciplinaritást, a tudományoszerkezet tartalmi átalakulását adaptálni képes szervezet megteremtése;
 - a kutató-egyetemi modell, az egyetemi kutatás bázisainak kialakítása, ebben tudománypolitikai fellépés;
 - a tudomány önreflexiójának hangsúlyai (etika, felelősség, kapcsolat a társadalommal, döntéshozókkal), ehhez nyilvánosság teremtése a tudományos életen belül;
 - mindez tartalmat ad a köztestületi élet megújításának, frissítésnek, aktivizálásának, amihez a jelenlegi bizottsági struktúrát újra kell gondolni, a valós igényekhez és hatékony munkához alkalmas formában kell újraalakítani;
 - így kínálhat a megújított bizottsági és osztályszerkezet keretében nyilvánosságot, fórumokat a tudományos közélet számára;
 - határon túli magyar tudományosság további támogatása, a határokon átnyúló regionális szerveződésekkel bevonásuk az Akadémia kutatási és köztestületi működésébe, az ottani magyar közösségek autonómiáinak érdemi működéséhez szükséges magyar szellemi potenciál

helyben maradását segítő intézményi megoldások erősítése révén;

- együttműködés a Gazdasági Minisztériummal és a NKTH-val.

A sikerrel befejeződött és joggal példaadóként emlegetett, Glatz Ferenc elnöksége és Keviczky László főtitkársága idején végrehajtott konszolidáció megóvta intézeteinket a megszűnéstől, teljes ellehetetlenüléstől, kiszervezésektől – ma is hasonló lendületet adó választ kell adnunk az új feltételrendszerre. Szembe kell néznünk ugyanis az intézethálózat belső szerkezeti gondjaival!

A tudományterületek képviselői (AKT) makacsul ragaszkodnak a hagyományos létszámarányos forráselosztáshoz. A pályázati rendszer még a belső elosztásban nem általános. Helytelen az is, hogy az élettudományoknak főosztálya nem jött létre. Alig születtek új kutatóintézetek, nem változott lényegesen az egyes tudományterületek aránya, ha be is következett a diszciplináris modernizáció, akkor az a meglévő intézetek falai között zajlott le.

A jelenlegi struktúra láthatóan kevésbé alkalmas új irányzatok befogadására. Nem alkalmas az olyan léptékű feladatok, mint a Nemzeti Fejlesztési Terv célkitűzéseinek támogatására. A külföldi és belföldi pályázatok sikeressége az intézetek életben maradásának feltétele, és korántsem kiegészítő jelentőségűek a pályázatokon elnyerhető támogatások.

A szükséges változásokat magunk kezdeményezzük, azonban egyértelműen és világosan le szögezzük: az akadémiai kutatóintézeteket és a támogatott kutatóhelyeket egyaránt megvédjük attól, hogy elcsatolással a nem is olyan lassú elsorvasztás, megszűnés vagy a tudományos értékeket gyengítő átprofilírozás sorsára jussanak. A választási ciklusokban, zsákmányosztásban, pillanatnyi költségvetési megszorításokban gondolkodó és gyakran távlatossági és műveltségi hiányosságokkal küszködő kor-

mányzati politikáknak nem szabad kitenni az akadémiai kutatóhálózat értékeit.

Mindezzel szemben alternatívaként egy megújított, rugalmas a hálózatos kutatásszervezet modelljét egyre intenzívebben alkalmazó intézeti struktúrát kínálunk, aminek kialakítására haladéktalanul megkezdjük a szükséges előkészítő munkálatokat.

d.) Annak érdekében, hogy tudománypolitikai céljainkat megvalósíthassuk, áttekintjük az MTA államigazgatási kapcsolatrendszerének működését, és folytatjuk jelenlétiink erősítését a nyilvánosságban.

A költségvetési pozícióinkat és a közvetett érdekérvényesítési lehetőségeinket is befolyásolja, hogy a közigazgatási, döntéselőkészítő folyamatokban, egyeztetésekben mennyire hatékonyan, naprakészen tudunk jelen lenni. Az MTA döntéshozatalában és titkársági működésében is érvényesíteni fogjuk a felgyorsult és sokágú, a szakmaiságot és lobbizást egyaránt megkövetelő reagálási igényeket.

Az Akadémia, a magyar tudomány érdekeinek képviselőjét erősíti, valamint elemi tudományos kötelességünk a nyilvánosságban továbbra is mind intenzívebben megjeleníteni a tudományt. A legfontosabb médiumban, a televízióban ezért újabb műsorokkal, a tudományos műhelyeket bemutató lehetőségek megteremtésével leszünk jelenek.

Elkészült javaslatunk a Magyar Tudomány Ünnepe stratégiai fejlesztésére. A rendezvények száma és fogadtatása, az évente egyre növekvő szervezési érdeklődés, a sajtómegjelenések és az intézményesülés alapján megállapítható, hogy a Magyar Tudomány Ünnepe az Akadémia egyik legsikeresebb társadalmi és tudománynépszerűsítő kezdeményezése. Az eddig elért eredmények, a társadalomban kivívott tekintély *lehetővé teszi, és egyben meg is követeli, hogy mindezekre támaszkodva megtervezzük*

a program stratégiai fejlesztését, amelynek eredményét a 2005-ös rendezvény előkészítésben már hasznosítani lehet. Ezt indokolja a World Science Forum 2005-ös megrendezése is, amely egybeesik az UNESCO által szervezett Tudomány Világnapjával, s így az ideérkező konferencia-résztevők egy nemzetközi összehasonlításban is versenyképes és versenyképesen prezentált rendezvénnyel találkozhatnak, ami tovább emelné a WSF és a magyar tudomány rangját.

A fejlesztés alapgondolata: a Magyar Tudomány Ünnepe legyen egy olyan fesztiválja a magyar tudománynak, amely a közfigyelmet a *Tudománnyal élünk* gondolat jegyében ráirányítja a magyar tudósok személyére, a kutatóhelyek, fejlesztések társadalmi és gazdasági hasznosságára valamint a tudás, a kreativitás értékére.

Az akadémiai tájékoztatási munkában az *mta.hu*-nak folyamatosan be kell számolnia az akadémiai intézetek és kutatóhelyek tevékenységéről, az Akadémián megrendezésre kerülő rendezvényekről valamint az Akadémia és a társadalom, kormányzat, gazdaság kapcsolatainak fejleményeiről. Ekkor válna lehetségessé fő célkitűzésünk megközelítése, vagyis az Akadémia válhatna a magyar és európai tudományos élet fő magyarországi hírforrásává. Ehhez elengedhetetlen az akadémiai intézetek körében vezetői döntéssel beépíteni az információsztársadalmi kapcsolattartás intézményesítését.

Három év munkájával, tudóstársaim általánosan kiváló visszhangot kiváltott szereplésével és egy tudományközvetítésben professzionális stáb formálódásával óriási értékek halmozódtak fel a *Mindentudás Egyeteme* programban. A szakmai tartalomnak, médiakapcsolatoknak és magának a *brand*nek a további hasznosítása elemi érdekünk és elmulaszthatatlan lehetőségünk. Ezért a program folytatásában új, minden korábbinál nagyobb felület elérő megjelenési

formákat készítenek elő a munkatársak. Külön felhívom a figyelmet a tudományos vitákra, a tudomány és a laikusok párbeszédére alkalmas Mindentudás Egyeteme Klubok rendezvényeire, amelyek a legkorszerűbb tudomány-kommunikációs forma, a *Public Engagement of Sciences and Technologies* első magyarországi megvalósulása.

e.) nemzetközi aktivitás folytatása:

Óriási nemzetközi érdeklődés mellett zajlik a WSF második találkozásának előkészítése. A résztvevők alapján elmondhatjuk, hogy a rendezvényen a nemzetközi tudománypolitika vezető tisztségviselői vesznek majd részt, egyfajta *science policy leaders forum*-ként kezdik emlegetni a budapesti konferenciát, emlékeztetve a Davos-i *business leaders forum*-ra.

A 2005. évi novemberi rendezvényünkre már jelentős politikusok, Nobel-díjas tudósok, akadémiák, a nemzetközi gazdasági elit biztosította részvételét, köztük Matsuura Koicsiro úr az UNESCO főigazgatója. Ezen a fórumon fogjuk megtartani az itt, Budapesten a 2003-as Fórumon alakult izraeli-palesztin tudósok egyesületének (Israeli-Palestinian

Science Organization – IPSO) második ülését, amelynek védnökei közt nyolc Nobel-díjas tudós található, elnöke a szintén Nobel-díjas Torsten Wiesel. A mostani fórumon a rendszerváltás utáni négy magyar külügyminiszter (Jeszenszky Géza, Kovács László, Martonyi János és Somogyi Ferenc), valamint Richard Holbrooke, a volt amerikai ENSZ nagykövet is részt vesz és előadást tart.

*

Végezetül: az Akadémia mint nemzeti intézmény, érdekelt a nemzeti és európai értékek megőrzésében, és elsősorban az értékteremtésben. De érdekelt nemzeti érdekeink megvédésében is. Ma még az ország életében sok helyütt az munkál, ami elválaszt: a politikában, a gazdaságban, a kultúrában. Többnyire ennek hatásait szenvedjük el. Az Akadémia mint értékőrző és értékteremtő nemzeti intézmény, azt igyekszik megkeresni és felmutatni, ami összeköt. Ez csakis egymás megértésén, tiszteletén, az erkölcs és a hagyomány alapján történhet. Az Akadémia tehát a tudás hídját igyekszik megteremtetni értékrendek, kulturális, társadalmi ellentétek között a nemzeti közösség újraformálása érdekében.

